

УДК 37.02

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ (ФАХОВЕ СПРЯМУВАННЯ) У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОЛОГІЯ»

Левчук О.В., к. пед. н.,
доцент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій
Вінницький національний аграрний університет

У статті продемонстровано шляхи реалізації прикладної спрямованості лекційного курсу вищої математики (фахове спрямування) у процесі підготовки фахівців спеціальності «екологія» в умовах Всеукраїнського науково-навчального консорціуму. Описано способи трансформації математичних курсів на агрономічному факультеті. Обґрунтовано доцільність виділення варіативного та інваріантного блоків лекції.

Ключові слова: математична підготовка, професійна підготовка екологів, прикладна спрямованість математичних дисциплін, система Mathcad.

В статті продемонстровано шляхи реалізації прикладної спрямованості лекційного курсу вищої математики (фахове спрямування) у процесі підготовки фахівців спеціальності «екологія» в умовах Всеукраїнського науково-навчального консорціуму. Описано способи трансформації математичних курсів на агрономічному факультеті. Обґрунтовано доцільність виділення варіативного та інваріантного блоків лекції.

Ключевые слова: математическая подготовка, профессиональная подготовка экологов, прикладная направленность математических дисциплин, система Mathcad.

Levchuk O.V. IMPLEMENTATION OF THE APPLIED ORIENTATION OF THE LECTURING COURSE OF HIGH MATHEMATICS (PROFESSIONAL DIRECTION) IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS IN ECOLOGY

The ways of implementation of applied orientation of lectures of high mathematics (professional direction) in the process of training specialists in ecology in conditions of the All-Ukrainian Scientific-Educational Consortium are demonstrated. Methods of transforming mathematical courses at the Agronomy Department are described. The expediency of allocation of variable and invariant blocks of lecture is substantiated.

Key words: mathematical training, professional training of ecologists, applied orientation of mathematical disciplines, Mathcad system.

У зв'язку з системною кризою в Україні, яка поставила під загрозу продовольчу безпеку держави, породила негативні впливи на навколишнє середовище нині стоїть проблема підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Одним із шляхів досягнення зазначеного є сучасна технічна та технологічна модернізація підприємств АПК, побудована на екологічності та енергозбереженні. Вже нікого не дивує необхідність швидкісного доступу до мережі Інтернет з метою функціонування сучасної техніки у віддалених районах. Водночас потрібно пам'ятати, що впровадження інновацій, використання новітніх інтелектуальністких техніки та технологій з метою якісного обслуговування вимагають як наявності у фахівців фундаментальних та спеціальних знань, інтелектуального потенціалу, так і виховання особистості, відкритої для сприйняття нового досвіду, здатної на свідомий вибір та критичне мислення.

Тому актуальною є проблема формування інноваційної компетентності майбутніх екологів-аграріїв, яка дозволить особистості здійснювати оцінку навколишнього се-

редовища, використовуючи найсучасніші світові методики та виробляти вигідні прикладні рекомендації.

Математичний складник є вагомим чинником формування професійної компетентності майбутніх екологів-аграріїв. Впродовж всієї історії людства математичний апарат, методи були і зостаються засобом пізнання закономірностей навколишнього світу, базою інноваційних змін, важливим складником інтелектуального розвитку особистості. На основі різноманітних зв'язків з практикою, він залишається джерелом могутнього інструментарію на шляху відкриття законів природи. Застосування математичних методів розширює можливості фахівця прискорювати процеси вирішення виробничих завдань.

Водночас результати проведеного аналізу рівня математичних знань і вмій першокурсників показав, що вони виявляють певні знання теоретичного матеріалу, знають означення, основні формули, закони, розв'язують стандартні задачі, але не завжди можуть виконати задачу, яка потребує застосування творчого й аналітичного мислення.

Це вимагає від викладачів перегляду підходів до організації навчального процесу і створення таких умов, за яких у студентів вироблятимуться вміння розв'язувати не лише стандартні, а й прикладні задачі. Це сприятиме досягненню вищого рівня професійної компетентності фахівця, формуючи культуру творчого математичного мислення.

У статті продемонструємо шляхи реалізації прикладної спрямованості лекційного курсу вищої математики (фахове спрямування) у процесі підготовки фахівців спеціальності «екологія» з метою формування математичного складника їхньої професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблеми підготовки майбутніх екологів у вищих навчальних закладах висвітлені в працях Н. Єфіменко, А. Некос, В. Некос, Т. Нінова, Т. Смагіної, І. Солошич, Л. Фенчак, М. Швед, С. Цецик.

Аналізуючи стан екологічної освіти в практиці вищої школи зарубіжних країн С. Рудишин робить висновок, що перевагу надають предметам, які розвивають інтелектуальні здібності фахівців, дають можливість набувати й розвивати ініціативність, дух підприємництва й адаптованість, а також дають змогу їм впевненіше працювати в сучасному виробничому середовищі [1, с. 82].

Г. Білецька стверджує, що природничо-наукові дисципліни за-безпечують досягнення одного із результатів професійної екологічної освіти набуття студентами-екологами природничо-наукової компетентності, яка, на нашу думку, є інтегрованою характеристикою якостей фахівця і відображає рівень його фундаментальних природничо-наукових знань, природничо-науковий світогляд, екологічно доцільні ціннісні орієнтації, досвід піз-навальної та практичної діяльності, достатні для здійснення професійної і соціальної діяльності [2, с. 34].

Окремо наголошується на вдосконаленні методики навчання математики студентів-екологів (Г. Білецька, Н. Гавриш, Т. Ємельянова, О. Полтавська, Т. Ярхо).

У цьому контексті О. Гребьонкіна говорить про поєднання абстрактності та фундаментальності викладання курсу «Вища математика» та його доступності для сприйняття студентами першокурсниками. На її думку, «вдало підібрані завдання професійного спрямування сприятимуть формуванню у студентів навичок математичного моделювання та компетенції фахівця» [3, с. 171176].

Розглядаючи проблему розвитку інтелектуальних умінь студентів аграрних уні-

верситетів у процесі навчання математичних дисциплін, Г. Силенок доводить, що набуття студентами досвіду використання інтелектуальних умінь відбувається у процесі розв'язування значної кількості різноманітних задач і залучення студентів до використання інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій [4].

Виклад матеріалу. У зв'язку з поглибленням інтеграційних зв'язків у системі «наукаосвітавиробництво», в умовах Всеукраїнського науково-навчального консорціуму (ВННК), співзасновником якого є Вінницький національний аграрний університет (ВНАУ), ми здійснили трансформацію математичних курсів на агрономічному факультеті [5]. Зокрема, конспект лекцій став складником науково-методичного комплексу (НМКД) нової дисципліни «Вища математика (фахове спрямування)», який включає: програму дисципліни, електронний посібник, методичні вказівки, електронні ресурси (тестові завдання, картка дисципліни в системі «Сократ» ВНАУ), засоби контролю [6, 7, 8].

Лекція є основною формою навчально-виховного процесу. Знання, які отримують студенти в процесі вивчення лекційного курсу, складають фундамент для вирішення практичних задач засобами математики та формування у них професійної інноваційної компетенції.

З огляду на те, що для майбутніх екологів математика не профільна дисципліна лектор має здійснити виклад основних теоретичних положень максимально доступно для студентів, сформувавши зміст таким чином, аби полегшити засвоєння матеріалу, показати практичне застосування знань, одночасно дотримуючись принципу науковості. Оскільки навчальний матеріал з математичних дисциплін характеризується високим рівнем абстрактності, перед викладачем виникає двоєдине завдання: гармонійно поєднати теоретичний та практичний складники математичної підготовки.

Під час реалізації прикладної спрямованості лекційного курсу вищої математики (фахове спрямування) у процесі підготовки фахівців спеціальності «Екологія» ми виділяємо два складники теоретичного матеріалу: інваріантні теоретичні розділи та варіативні (прикладні). Ціллю вивчення інваріантних розділів є формування у студентів нових математичних понять, встановлення їхніх властивостей та розкриття можливості застосування в різних галузях сучасної аграрної науки, тобто створення умов для подальшого вивчення прикладних розділів дисципліни.

Враховуючи, що студенти в умовах ВННК паралельно з аудиторним навчанням мають

можливість стажуватися на виробництві, то професійно-орієнтовані поняття ми використовуємо вже на перших лекціях. Це пояснюється тим, що більшість термінів, такі як система, популяція, біогеоценоз, відомі студентам з життєвого досвіду та природничих дисциплін. Не заглиблюючись детально, зважаючи, що поняття носять лише ілюстративний характер, суть окремих роз'яснюємо. Викладення базового змісту лекції здійснюється традиційним шляхом: від конкретного до абстрактного.

За такого підходу лекція має таку структуру:

Мотиваційний блок. Введення нових математичних понять розпочинається з обговорення близької та зрозумілої студентам ситуації, на основі їхнього професійного інтересу.

Наприклад, поняття графіка функції двох змінних (деяка поверхня) вводимо, попередньо розглянувши поняття рельєфу місцевості (сукупність нерівностей земної поверхні). Звертаємо увагу студентів на те, що на карті рельєф зображується за допомогою лінії рівнів. Далі проводимо паралелі між геодезичним поняттям горизонталі (замкненої кривої лінії, яка з'єднує точки з однаковими висотами) та рівнянням $C = F(x, y)$, де $C = const$, яке описує лінії перетину графіка функції двох змінних з паралельними площинами.

У процесі введення поняття похідної наголошуємо, що воно є складником багатьох математичних моделей у природі. Зокрема, в екології похідна виступає як миттєва швидкість поширення забруднень за часом або стосовно іншого об'єкта дослідження. Швидкість хімічної реакції – це похідна від кількості речовини у певний момент часу.

Процес розмноження чи вимирання популяції подаємо з допомогою похідної,

розглядаючи її як відношення диференціалів:

$$\frac{dy(t)}{dt} = (A - By(t))y(t),$$

де A – коефіцієнт народжуваності, B – смертності, $y(t)$ – кількісний стан популяції в момент t .

Використання математичного пакета Mathcad дозволяє не лише отримати графік розв'язання відповідного диференціального рівняння, а й дослідити динаміку популяції, змінюючи коефіцієнти A , B та початкову кількість особин $y(t)$ (Рис. 1). На рис. 1 продемонстровано, що у перших двох випадках маємо експоненціальний ріст, а в третьому – зменшення чисельності популяції, досягаючи стаціонарного рівноважного (асимптотичного) значення.

Під час вивчення теми «Диференціальні рівняння та математичне моделювання» розглядаємо такий приклад. Швидкість зміни площі молодого листка вікторії-регії $\frac{dS}{dt}$ у момент t пропорційна площі листка, довжині його обводу та косинуса кута ϕ між падаючим на листок сонячним променем і вертикаллю листка [9, с. 3].

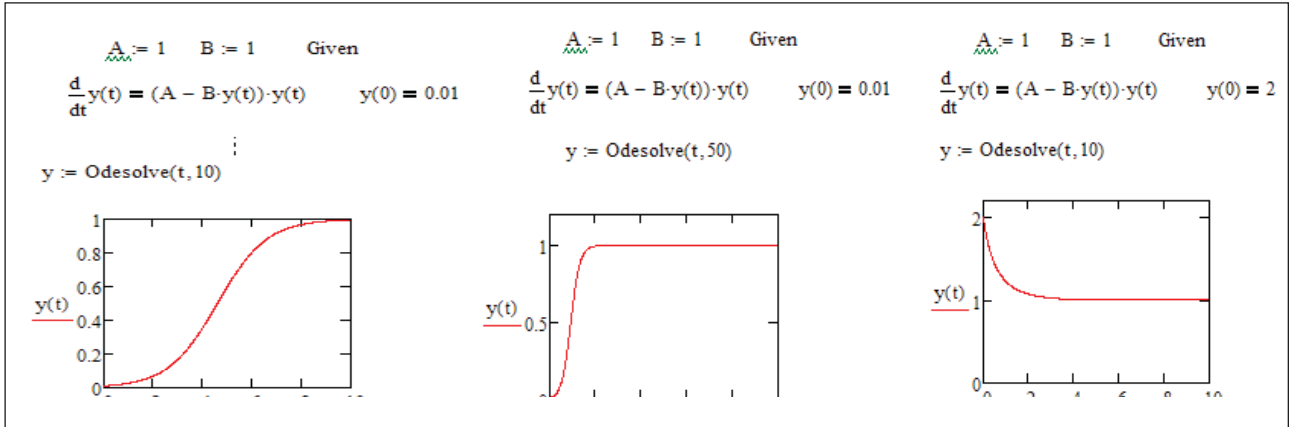
Складаємо модель:

$$\frac{dS}{dt} = k \cdot S \cdot S^{\frac{1}{2}} \cdot \cos\phi(t),$$

де $\phi \leq \pi$, k – коефіцієнт пропорційності. На основі загальної моделі за початкових умов $S(6) = 1600\text{cm}^2$, $S(18) = 2500\text{cm}^2$ знаходимо часткове розв'язання диференціального рівняння:

$$S = \frac{160000}{9 - \sin\left(\frac{\pi}{12}(t - 12)\right)}$$

Інколи розгляд нового поняття пов'язаний з необхідністю вирішення конкретної проблеми, отриманої на виробництві. Постановка завдання та визначення попе-

Рис. 1. Визначення динаміки популяції з рівнем народжуваності $A = 1$, смертності – $B = 1$, за початкової чисельності особин $y = 0,01\text{од.}$ та $y = 2\text{од.}$

реднього способу його вирішення підводить слухачів до сприйняття нового поняття чи формулювання теореми.

– Строге зазначення теоретичних понять чи формулювання теорем на основі дотримання внутрішніх зв'язків та логіки відповідної науки.

– Доведення теорем. Складні доведення деяких положень у межах лекції провести не вдається. Проте можна переконливо показати їх справедливість на прикладах. Зокрема, використовуючи систему Mathcad, яка дозволяє будувати графіки складних функцій та розглядати їх у довільному масштабі.

Деякі доведення можна запропонувати студентам розібрати самостійно, звернувшись до навчальних посібників.

– Висновки, узагальнення, інтерпретація. У межах цього блока здійснюється розгляд прикладного змісту базових математичних понять та необхідності їх використання в професійній діяльності.

Наприклад, базовим математичним поняттям є гармонічні коливання деякої фізичної величини x , які описуються таким рівнянням $x = A \cos(\omega_0 t + \varphi)$. Його практичний зміст розглядаємо на прикладі процесу зміни температури T протягом доби, який можна наближено описати такою тригонометричною функцією:

$$T(t) = 5 \sin\left(\frac{\pi t}{12} - \frac{\pi}{2}\right) + 20,$$

де через t позначаємо час у годинах, $0 \leq t \leq 24$. Далі розглядаємо приклади інших періодичних змін в аграрній сфері.

За такого підходу зв'язки теоретичних положень, що вивчаються з професійною діяльністю, мають ілюстративний характер, виконуючи функції активізації мисленнєвої діяльності студентів та формування уявлень про фундаментальну основу природних явищ.

Досвід проведення лекцій за описаною структурою дозволяє відзначити позитивний емоційний фон занять, підвищення продуктивності за рахунок активізації пізнавального інтересу слухачів і як наслідок – позитивне ставлення до предмета, що вивчається.

Основною метою вивчення варіативних розділів є опанування методу математичного моделювання з метою дослідження стану навколишнього середовища. В основі такої лекції стоїть екологічна проблема, для вирішення якої використовуються раніше вивчені математичні поняття та математичний апарат, а також загальна схема побудови еколого-математичних моделей.

Виклад професійно спрямованих тем здійснюється в такому порядку:

1. Доведення актуальності проблеми, що досліджується в професійній діяльності майбутнього фахівця. У такому разі доцільно звернутися до історії виникнення проблеми, розглянути вплив на ефективність вирішення професійних проблем.

2. Постановка проблеми практичного характеру та її аналіз. Виділення відомих та невідомих показників. Пояснення суті невідомих студентам термінів та понять. Формулювання цілей вирішення проблеми.

3. Вирішення проблеми методом математичного моделювання. У процесі обговорення складання плану дій, вибір способів знаходження невідомих величин, окреслення загальної схеми вирішення проблеми з виведенням загальних формул для розрахунку шуканих екологічних показників.

4. Інтерпретація висновків, їх прогностична оцінка та прийняття рішення з такої екологічної проблеми. Отримане математичне розв'язання переводиться на мову початкових екологічних термінів, на основі визначених закономірностей формулюються якісні висновки про характеристики об'єкта, що вивчається, та можливості впливу на нього.

5. Практичне застосування. На основі встановлених висновків розглядаються часткові проблеми аналогічного характеру.

Проведена викладачем лекція за такою схемою знайомить студентів з алгоритмом еколого-математичного моделювання та формує вміння проводити характерні для нього етапи аналізу, прогнозування та вибору способу вирішення конкретної професійної проблеми, тобто розвиває теоретичний рівень професійної компетентності. Закріплення отриманих знань та умінь здійснюється на практичних заняттях. Перевірку якості знань вони можуть здійснити під час практики в дослідних господарствах.

Визначаючи структуру та зміст подібних лекційних занять, викладач має орієнтуватися на чинні програми загальноосвітніх та професійно-орієнтованих дисциплін, що вивчаються паралельно, враховувати рівень як базових математичних, так і професійних знань студентів, бути обізнаним з умовами господарств ВННК, в яких студенти практикуються, залучати в якості експертів викладачів спецдисциплін, працівників з виробництва, науковців.

У згаданому науково-методичному комплексі дисципліни конспект містить такий варіативний зміст лекцій:

Тема 1. Методологія моделювання. Основи математичного моделювання для аналізу та прогнозу агробіологічних процесів.

1. Основні принципи математичного та імітаційного моделювання.

2. Математична модель в екології.

3. Основні види математичних моделей.

Тема 2. Методи й моделі лінійної та векторної алгебри.

1. Матриця Леопольда. Матриця Леслі.

2. Вектори в просторі. Вектор як елемент системи в природі.

3. Власні числа і власні вектори матриці та їх екологічна інтерпретація.

4. Матричні моделі в екології.

Тема 3. Методи й моделі аналітичної геометрії.

1. Прямокутна, полярна, сферична та циліндрична системи координат.

2. Поверхні другого порядку. Еліпсоїд обертання. Земний еліпсоїд.

Тема 4. Моделювання агробіопроектів. Функції та їх графіки.

1. Елементарні функції та їх застосування в екології.

2. Функція двох змінних у геодезії та картографії.

3. Графік функції двох змінних.

Тема 5. Методи й моделі диференціального числення.

1. Екологічний, біологічний, хімічний та економічний зміст похідної.

2. Оптимізаційні задачі. Застосування екстремумів в аграрній економіці.

3. Розв'язування завдань з прикладною спрямованістю.

Тема 6. Методи й моделі інтегрального числення.

1. Екологічний, біологічний, хімічний та економічний зміст зазначеного інтеграла.

Тема 7. Диференціальні рівняння та математичне моделювання.

1. Диференціальні рівняння першого порядку. Модель динаміки чисельності популяції, протікання реакції, збільшення площі листка.

2. Математичне моделювання із використанням диференціальних рівнянь та їх систем.

Тема 8. Елементи теорії ймовірностей. Методи математичної статистики.

1. Статистичні гіпотези та їх перевірка.

2. Кореляційний і регресійний аналізи статистичного зв'язку явищ природи. Показники тісноти зв'язку.

3. Оброблення та систематизація експериментальних даних засобами Mathcad.

4. Методи математичної статистики для оброблення числових даних, отриманих у польових агрономічних дослідженнях.

Лекційний курс, окрім наявності варіативного блока, містить й інші особливості. Викладення теоретичного матеріалу будується на основі реальних даних та супроводжується розв'язуванням завдань і візуалізацією в середовищі Mathcad. Тобто

йдеться про елементи комп'ютерного моделювання. Тому паралельно із вивченням теми ми знайомимо студентів з відповідними можливостями Mathcad. У такому разі автоматизація та алгоритмізація процесів дозволяє суттєво вивільнити час для розширення варіативного блока.

Висновки. Отже, прикладна спрямованість лекційного курсу вищої математики у процесі підготовки фахівців спеціальності «екологія» сприяє формуванню у студентів початкових уявлень про математичне моделювання процесів у природі, демонструє практичну значущість теоретичного матеріалу в професійній діяльності, виробляє системність у пошуку шляхів до вирішення проблем.

Тому ціль математичної підготовки майбутніх екологів – набути певних знань, щоб уміти будувати математичні моделі, творчо використовувати математичні методи, розвивати математичну інтуїцію, виховувати математичну культуру та на цій основі здобувати нові знання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рудишин С.Д. Стан екологічної освіти в практиці вищої школи зарубіжних країн. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2008. Вип. 40. С. 81–85.

2. Білецька Г.А. Природничо-наукова компетентність у структурі професійної компетентності фахівця-еколога / Г.А. Білецька, В.В. Басіста.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у вищій та середній школі» (XX Каришинські читання) / за заг ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава, 2013. С. 33–35.

3. Гребьонкіна О.С. Професійна спрямованість навчання вищої математики студентів екологічних спеціальностей. Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць. Випуск 15. 2013. С. 171–176.

4. Силенок Г.А. Розвиток інтелектуальних умінь студентів аграрних університетів у процесі навчання математичних дисциплін: автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.02. НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 22 с.

5. Калетнік Г.М. Практична реалізація державної політики у сфері вищої освіти та положень нового Закону «Про вищу освіту» в концептуальних засадах підготовки фахівців на базі НВВК «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум / Калетнік Г.М., Гунько І.В., Кірсєва Е.А. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки. № 9. 2016. С. 7–19.

6. Електронна система управління «Сократ» ВНАУ. URL: <http://socrates.vsau.org/index.php/ua/pro-system>

7. Левчук О.В. Дидактичний комплекс навчально-методичного забезпечення інтегрованої математичної підготовки фахівців. Наукові записки. Серія: «Педагогіка і психологія» Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010 р. Вип. 31. С. 86–91.

8. Левчук О.В. Вища математика (фахове спрямування). Частина I. Методичні вказівки для проведення практичних занять та самостійної підготовки здобувачів вищої освіти першого освітнього рівня галузі знань – 10 «Природничі науки», спеціальності – 101 «Екологія» / Левчук О.В., Дячинська О.М. Вінниця: РВВ ВНАУ, 2018. 123 с.

9. Семенова Е.Е. Математические методы в экологии: Сборник задач и упражнений / Е.Е. Семенова, Е.В. Кудрявцева. Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2005. 130 с.

10. Кривошеин Д.А. Экология и безопасность жизнедеятельности. / Д.А. Кривошеин, Л.А. Муравей и др. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 447 с.

УДК 378.371.315.6:371.382

ІНКУЛЬТУРАЦІЯ І СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДНИКИ ЦІЛІСНОГО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Манжос Е.О., к. пед. н.,
старший викладач кафедри української та іноземних мов
Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуто теоретико-методологічні підстави визначення комунікативної культури як предмета педагогічного дослідження. З'ясовано, що комунікативна культура особистості в контексті різних теорій особистості дає змогу не тільки виявити різні ракурси її вивчення, але й визначити низку психолого-педагогічних умов її формування. Останні зумовлені різними підходами до розуміння природи і сутності комунікативної культури.

Ключові слова: комунікативна культура, інкультурація і соціалізація, діяльнісний підхід, комунікативна культура особистості, соціальна і культурна екологія, спілкування.

В статье рассмотрены теоретико-методологические основания определения коммуникативной культуры как предмета педагогического исследования. Выяснено, что коммуникативная культура личности в контексте различных теорий личности позволяет не только выявить различные ракурсы ее изучения, но и определить ряд психолого-педагогических условий ее формирования. Последние обусловлены различными подходами к пониманию природы и сущности коммуникативной культуры.

Ключевые слова: коммуникативная культура, инкультурация и социализация, деятельный подход, коммуникативная культура личности, социальная и культурная экология, общение.

Manzhos E.O. THE INCULTURATION AND SOCIALIZATION AS A COMPLEX PROCESS OF COMMUNICATIVE CULTURE OF FORMATION OF PERSONALITY

The article deals with the theoretical and methodological grounds for determining the communicative culture as a subject of pedagogical research. It is proved, that communicative culture of personality in the context of different pedagogical theories can not only identify the different perspectives of study, but also identify a number of psycho-pedagogical conditions of formation. They are due to different approaches to understanding the nature and essence of communicative culture.

Key words: communicative culture, inculturation and socialization, communicative approach, communicative culture of personality, social and cultural environment, communication.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції гуманітарної політики та культури ставлять нові вимоги до мовленнєвої освіти, що визначаються як основною функцією мови – бути засобом спілкування, пізнання, порозуміння, так і суспільним замовленням – сформувати соціально активну україномовну мовленнєву особистість. Швидкий розвиток засобів масової комунікації і викликані ним зміни в житті суспільства й окремого індивіда зумовили потребу в осмисленні комунікативної культури як соціально-культурного феномена багатьма науками: філософією, культурологією, соціологією, психологією, педагогікою, лінгвістикою, що засвідчує необхідність його міждисци-

плінарного вивчення. Разом з тим, сфера, що охоплюється поняттям «комунікативна культура», залишається невизначеною, недостатньо обґрунтованими є також теоретико-методологічні підстави визначення комунікативної культури як предмета педагогічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Тенденція до осмислення комунікативної культури як самостійного предмета міждисциплінарних досліджень знайшла відображення в наукових працях загальнотеоретичного плану, де узагальнені результати досліджень, здійснених у межах різних наукових шкіл, напрямів, підходів з метою побудови загальної теорії комунікації (М. Василик, Л. Землянова,